

BAYRAM KOCA • “Kürtler Aslında...”

BAYRAM KOCA 1988 yılında Adana'da doğdu. Lisans eğitimini Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde tamamladı. Yüksek lisans ve doktora eğitimlerini Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı'nda tamamladı. Kilis 7 Aralık Üniversitesi'nde öğretim elemanı olarak çalışmaktadır. 2014 yılında *Türkiye'de İslam ve Sol* (Vivo, 2014) adlı kitabı derledi.

İletişim Yayınları 2993 • Araştırma-İnceleme Dizisi 490

ISBN-13: 978-975-05-3056-2

© 2021 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2021, İstanbul

EDITÖR Aybars Yanık

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

BAYRAM KOCA

“Kürtler Aslında...”

Uç Sağın Kürtlere Bakışı



İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
TEŞEKKÜR	11
ÖNSÖZ	13
GİRİŞ	19
Çalışmanın konusu ve kapsamı: Soğuk Savaş	25
BİRİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL VE TARİHSEL/SİYASAL ARKA PLAN	33
TÜRK SAĞININ UÇ HALİ	33
Türkiye’de uç sağ: Milliyetçilik ve İslâmcılık	35
<i>Milliyetçilik</i>	36
<i>İslâmcılık</i>	42
Uç sağ - merkez sağ ayrımı	46
OSMANLI’NIN SON DÖNEMİNDEN 1980’E	
KÜRT MESELESİNİN SERENCAMI	57
Cumhuriyet dönemi Kürt meselesi	59
Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesi:	
Temel olaylar ve aktörler	62
27 Mayıs 1960 darbesi sonrası Kürt meselesi	65

İKİNCİ BÖLÜM

SEKÜLER TÜRKÇÜ-TURANCILAR VE KÜRTLER	75
GÜVENLİK: “TÜRKLERİN BEKASI”	77
Dış tehditler: Ezeli düşman Ruslar ve Rusların maşası Barzani.....	77
İç tehditler: TİP, siyasi ümmetçiler ve Said Kürdi.....	85
<i>Kürtçü partiler: YTP ve TİP</i>	86
<i>Gayri millî İslâmcılar: “Siyasi ümmetçiler”</i>	91
<i>“Kürtçü” Said Kürdi</i>	92
<i>İç tehdit olarak Kürtler</i>	93
KİMLİK: “KÜRTLER ÖZBEÖZ KÜRTTÜRLERİ!”	95
KALKINMA: “DOĞU’NUN GERİ KALMASININ MÜSEBBİBİ TEMBEL KÜRTLER”	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANA AKIM MİLLİYETÇİLER VE KÜRTLER	105
GÜVENLİK: “TÜRKİYE’NİN BEKASI”	106
Dış tehditler: “Osmanlı’nın yıkılmasının müsebbibi Mosko’f”.....	107
İç tehditler: “Komünist Kürtçüler”.....	117
<i>Kürtçü partiler: YTP, TİP ve CHP</i>	117
<i>Kürtçü yapılar: TÖB-DER ve DDKO</i>	128
<i>Kürtçü aydınlar ve dergiler</i>	132
<i>Gayri millî İslâmcılar: “Siyasi ümmetçiler”</i>	134
<i>“Komünist Kürtçülük” ve Doğu’daki faaliyetleri</i>	136
<i>Ana akım Milliyetçiler’in Doğu’daki faaliyetleri</i>	147
KİMLİK: “HAYIR, KÜRTLER ÖZBEÖZ TÜRK TÜRRLERİ!”	150
KALKINMA: “MİLLÎ SERVETTEN DOĞU DA NASİBİNİ ALMALI”	162

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANA AKIM İSLÂMCILAR VE KÜRTLER	167
GÜVENLİK: “ANADOLU İSLÂM BİRLİĞİ’NİN BEKASI”	172
Dış tehditler: Ruslar, “beynelmilel Yahudiler” ve “beynelmilel Ermeni ihtilal komiteleri”.....	173
İç tehdit: TİP, CHP, DDKO ve TÖB-DER.....	184
<i>Kürtçü partiler: TİP ve CHP</i>	184
<i>Kürtçü yapılar: DDKO ve TÖB-DER</i>	191
<i>Kürtçü dergiler ve aydınlar</i>	192
<i>Kavmiyetçiler: “Türkçü varsa Kürtçü de olur tabii”</i>	193
<i>“Komünist-Kürtçüler”in Doğu’daki faaliyetleri</i>	196

□ Ahmet Emin Yalman: “Ermeni ve Kürt İstiklalcisi”	197
Ana akım İslâmcılar’ın Doğu’daki faaliyetleri	206
KİMLİK: “KÜRTLER, İSLÂM-TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN UNSURUDUR”	210
KALKINMA: “DOĞU VE GÜNEYDOĞU’YU BİZ KALKINDIRACAĞIZ”	223

BEŞİNCİ BÖLÜM

RADİKAL İSLÂMCILAR VE KÜRTLER	227
GÜVENLİK: “İSLÂM DEVLETİ’NİN BEKASI”	229
Dış tehditler: “CIA+MOSSAD+SAVAK+komünistler”	230
İç tehditler: “İslâm Birliği’ni bölen kavmiyetçiler”	234
KİMLİK: “KÜRT MESELESİNİN ÇARESİ İSLÂM’DIR”	242
KALKINMA: “DOĞU’SUYLA BATI’SIYLA TÜRKİYE’Yİ HUZURA KAVUŞTURACAK OLAN SADECE İSLÂM’DIR”	247
SONUÇ	251
Kısa bir bakış: 1980’den günümüze uç sağ ve Kürtler	258
1980’lerde uç sağ ve Kürtler	260
1990’larda uç sağ ve Kürtler	263
2000’lerde uç sağ ve Kürtler	273
KAYNAKÇA	281
DİZİN	303

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
ARMHC	Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
BBP	Büyük Birlik Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DDKO	Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DEP	Demokrasi Partisi
DEV-GENÇ	Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
DGM	Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DİSK	Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	Demokratik Sol Parti
DYP	Dođru Yol Partisi
FP	Fazilet Partisi
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
IDP	Islahatçı Demokrasi Partisi

İLEM	İlmi Etüdler Derneği
KMD	Komünizmle Mücadele Dernekleri
MBK	Millî Birlik Komitesi
MC	Milliyetçi Cephe
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	Millî Nizam Partisi
MSP	Millî Selamet Partisi
MTTB	Millî Türk Talebe Birliği
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NSA	Ulusal Güvenlik Kurumu
POL-DER	Polisler Derneği
RP	Refah Partisi
SHP	Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SP	Saadet Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÖB-DER	Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
TÖS	Türkiye Öğretmenler Sendikası
TÜSIAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
ÜLKÜ-BİR	Ülkücü Öğretmenler, Ülkücü Öğretim Üyeleri ve Öğretmenler Derneği
YTP	Yeni Türkiye Partisi

TEŞEKKÜR

Bu kitap, Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde 2019 Haziran'ında savunduğum doktora tezi-me dayanmaktadır. Kolektif bir çalışmanın ürünü olan bu çalışmada birçok kişinin emeği vardır. Başta tezimin danışmanlığını yapan Berrin Koyuncu-Lorasdağı'nın desteğini belirtmem gerekir. Çalışmanın başından itibaren desteğini hiç esirgemedi ve yolumu kaybettiğim zamanlarda bana yol gösterdi. İlker Aytürk'le bu çalışmanın yazılış sürecinde sürekli istişare ettim ve onun yol göstericiliğinden faydalandım. Aytürk kendi arşivini de benimle paylaşma inceliğini gösterdi. Ayrıca Berrin ve İlker hocaların bu kitaba önsöz yazmaları benim için onur vericidir.

Bu çalışmaya destek veren Simten Coşar'ın da emeği üzerimde çoktur. Metin Yüksel ise baştan beri beni destekledi ve konumla ilgili kaynaklarla besledi. Varlığını hep arkamda hissettiğim Mete Kaan Kaynar'a ayrıca teşekkür etmem gerekir zira akademik kariyerime katkısı büyüktür. Kaynar'ın editörlüğünü yaptığı *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* ve *Türkiye'nin 1970'li Yılları* serisinde bana güvenerek yer vermesi, âdeta bu kitabın altyapısını oluşturmuştur. Kadir Dedeyle yaptığımız sohbetlerde bu çalışma gelişti ve son halini aldı. Hamit Bozarslan ise çalışmayı okuma inceliğini gösterdi ve

yorumlarıyla son halini almasını sağladı. Lisans yıllarımda beni akademiye ısındıran Yücel Demirer'e özel olarak teşekkür etmek isterim.

Bu çalışma, yazılış sürecinde bazı yerlerde sunulmuş, gelen eleştiri ve öneriler ışığında geliştirilmiştir. Bu çerçevede 23 Ekim 2017'de Ankara Us Atölyesi'nde, 9 Kasım 2017'de Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kolokyumu'nda, 11 Mayıs 2018'de 4. Siyasal Psikoloji-Korku Konferansı'nda ve 7 Aralık 2018'de Siyasal İlimler Türk Derneği 16. Lisansüstü Konferansı'nda sunulmuştur.

Aileme ve dostlarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Başta annem ve babam olmak üzere aileme, C. Oral Özdemir, Erden Eren Erdem, Eser Ergönül ve Veysel Ergüç'e özel olarak teşekkür etmek isterim. Pelin'in varlığıyla hayatımı güzelleştirmesini özel olarak belirtmem gerekir.

ÖNSÖZ

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetleri döneminde Kürt sorununu çözmek için, birincisi 2009, ikincisi de 2013'te olmak üzere iki defa çözüm süreci başlatıldı. Her iki süreçte de AKP'ye en ciddi kurumsal muhalefet, Devlet Bahçeli önderliğindeki Milliyetçi Hareket Partisi'nden (MHP) gelmişti. Bugün, 2020 Nisan'ı itibarıyla, ortada bir çözüm süreci kalmadığı gibi, iktidardaki Erdoğan yönetimi Kürt sorununun artık çözüldüğünü, bunun aksini savunanların da ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin düşmanları olduğunu iddia ederek çok-partili dönem boyunca görülmüş en katı güvenlikçi tutumu benimsemiştir. 2015 yılında çözüm sürecinin ani bir şekilde sonlanması, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi gibi gelişmeler sonucunda, Türkiye'de güvenlik kaygısının öne çıkarılmasına ve AKP-MHP'nin adı konulmamış bir koalisyon içerisinde hareket etmesine şahitlik ediyoruz. Türk uç sağıının iki kanadını oluşturan milliyetçiler ve siyasal İslâmcılar, her iki hareketin de partileştiği 1960'ların sonundan bu yana —1991 Genel Seçimi için kurmuş oldukları seçim ittifakı dışında— hep sert bir rekabet içinde olmuşlardı. Bugünkü istisnai yakınlaşmanın arka planında, başka faktörlerin yanı sıra AKP'nin Kürt sorunu konusunda fikir değiştirmesinin de önemli bir rolü olsa gerektir.

Kürt hareketine karşı benimsenen güvenlikçi yaklaşımın milliyetçileri ve siyasal İslâmcıları bir arada tutan en kuvvetli yapıştırıcı olduğunu düşünüyoruz.

Kürt sorununun ortaya çıkışını, çok-uluslu emperyal bir rejim olan Osmanlı'nın çöküşü ve onun yerini bir ulus-devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin alması çerçevesinde tartışmak, burada tek tek sayılamayacak kadar çok çalışmadan oluşan ikincil literatürün temel bakış açısıdır. Erken Cumhuriyet döneminin milliyetçi politikaları ve 1950 sonrasında devam ettiği düşünülen Kemalist devlet anlayışı bu literatürde altı çizilerek vurgulanırken, başka pek çok alanda olduğu gibi Kürt çalışmaları alanında da Türk uç sağının söylem ve eylemlerine gereken önemin verildiği söylenemez. Günümüz Türkiye'sinde gerek Türkiye sınırları içinde Türk vatandaşı olan gerekse komşu ülkelerde yaşayan tüm Kürtlere yönelik olarak siyasi karar alma mekanizmalarının başında uç sağın siyasetçileri bulunmaktadır. Karar alıcıların profiline bakıldığında, önemli bir kısmının siyasi sosyalleşmelerini 1970'lerin çatışmacı Soğuk Savaş ortamında tamamladıkları görülecektir. AKP iktidarı ve son üç-dört yıldır da AKP-MHP ittifakı altında geçen bu yeni dönemde, Kürt sorununu hâlâ eski çerçeve içinde açıklamak ve uç sağ aktörleri görmezden gelmek gittikçe zorlaşıyor.

Türkiye'de 1945-1980 yılları arası dönemde uç sağ aktörler olarak milliyetçi ve siyasal İslâmcı akımların Kürt sorununa bakışlarını ele alan bu kitap bir doktora tezi olarak doğdu. Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü doktora öğrencisi Bayram Koca'nın 2015 yılının sonunda "1980 Sonrası Türk Sağının Kürt Meselesi Politikaları: Güvenlik, Kimlik ve Kalkınma" başlıklı bir tez önerisi vermesiyle başlayan bu süreç, 2019 yılının Haziran ayında tez savunmasıyla sonlandı. Okuyacağınız bu kitap, yaklaşık üç buçuk yıllık bir araştırma ve yazma serüveninin ürünüdür. Tez yazma ve araştırma sürecinin dönüm noktası, 2017 yılının başında yapılan bir tez izleme komitesidir. O toplantıda, yoğun tartışmalardan sonra, hem tezin odağının 1980 sonrasındaki dönem yerine, 1945-1980 arasındaki Soğuk Savaş dönemine kaydırılması-

na karar verildi, hem de kapsamı Türk sağıının tamamı iken sadece uç sağa odaklanacak şekilde daraltıldı. Yapılan değişiklik önerisiyle yeni tez başlığı olarak da “Uç Sağ ve Kürtler, 1945-1980: Güvenlik, Kimlik ve Kalkınma” benimsendi.

Bu noktadan itibaren Bayram’ın son derece emek-yoğun alan çalışması başladı. Altı ayda bir düzenli olarak toplanan tez izleme komitesi toplantılarında, biz üç komite üyesi de (danışman Berrin Koyuncu Lorasdağı, üyeler İlker Aytürk ve Metin Yüksel) genellikle aynı iki nokta üzerinde durduk. Soğuk Savaş döneminde Türk siyasi düşüncesi ve spesifik olarak uç sağıın siyaseti oldukça az çalışılmış konular olduğu için, Bayram’dan öncelikle, kullanacağı kavramları olabildiğince iyi tanımlayarak netleştirmesini istedik. Türkiye’de sağ ve sağıcı olmak ne demektir? Uç sağı merkez sağdan nasıl ayrıştırabiliriz? Uç sağ kendi içinde, anlamlı alt kategorilere bölünebilir mi? Bölünebilirse, bunlara vereceğimiz adlar neler olmalıdır? Türkiye’de henüz başlangıç aşamasında bulunan uç sağ çalışmaları alanı, kavramsal olarak tabii ki gelişmeye açıktır, henüz son sözlerin söylendiği söylenemez. Bununla birlikte, Bayram’ın özgün ve kullanışlı bir kavramsallaştırma geliştirerek Türkiye’de uç sağı, Seküler Türkçü-Turancılar, Ana akım Milliyetçiler, Ana akım İslâmcılar, Radikal İslâmcılar olarak dörtlü kategori çerçevesinde ele almasının Türk siyasal hayatı öğrencileri ve okurları açısından önemli bir kavramsal izlek sunduğunu düşünüyoruz.

Bayram’dan ikinci beklentimiz de uç sağ alanını araştırmasında en kapsamlı şekilde yansıtabilmesi için birincil kaynak araştırmasını olabildiğince geliştirmesiydi. Bu doğrultuda daha kapsamlı ve derinlikli bir tez ortaya çıkması için her toplantıda tez izleme komitesi üyelerinin önerileriyle araştırma için yeni eklenen dergiler ve 1945-1980 yılları arası Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Genel Kurul Görüşme Tutanakları, toplantıların sonunda Bayram’ın çoğu zaman “hocam bu kadarı da yetmez mi” yolunda nazik sitemlerine neden olsa da kendisinin 2017 yılının Eylül ayında Milli Kütüphane ve Meclis Kütüphanesi’nde başlayan dergi ve gazete tarama sürecinin 2019 yılının Ocak ayına kadar sürmesine engel olamadı. Bu arada 2018 Ha-

ziran'ında yapılan tez izleme komitesinde tezin görüşmelerle beslenmesi yönündeki komite üyelerinin önerisi üzerine Bayram, Etik Kurulu iznini de aldıktan sonra 2018 Eylül ile 2019 Ocak arası tezle ilgili mülakatlar gerçekleştirdi. Böylece Bayram İslâmcı ve milliyetçi otuz beş dergiyi incelemiş, TBMM tutanaklarını taramış ve mülakatlar yaparak Soğuk Savaş dönemi Türkiye'sinde İslâmcı ve milliyetçi cenahın Kürtlere yaklaşımlarını, güvenlik, kimlik ve kalkınma temaları ekseninde kapsamlı ve derinlikli olarak analiz etmiştir.

Bayram'ın bu kitapta temel tespiti, Türk uç sağının Kürtlere bakış açısında en belirleyici ve ortak unsurun “ülkenin bekası” kaygısı olduğudur ki bu beklenmedik bir bulgu değildir. Bununla birlikte Bayram'ın çalışmasında daha ilgi çekici olan, Kürtlere yaklaşım konusunda uç sağın içinde hem milliyetçi ve İslâmcı cenahlar arasında genel olarak hem de milliyetçi ve İslâmcı cenahların kendi içlerindeki ortaklıkları ve farklılıkları ortaya koymasındır. Birincisiyle ilgili olarak, Seküler Türkçü-Turancılar ve Ana akım Milliyetçiler'in genel olarak İslâmcıları “siyasi ümmetçi” olarak kodlayıp onları gayri millî olmakla ve Kürt meselesinde Türkiye'nin altını oymakla suçladıklarını belirten Bayram, Ana akım İslâmcılar ve Radikal İslâmcılar'ın da milliyetçileri “kavmiyetçi” bulduğunu, onların Türkçülük yapmasının Kürtlerde Kürtçülüğe neden olduğunu savunduklarını ve iki grubun birbirlerini Kürtler meselesinde “iç tehdit” olarak gördüklerini ortaya koyar. Milliyetçilerin ve İslâmcıların kendi içlerindeki farklılıklar açısından Bayram'ın çalışmasının dikkat çekici bulgusu ise, Türkiye'de İslâmcıların Soğuk Savaş sürecinde Ana akım İslâmcılar ve Radikal İslâmcılar şeklinde ikiye bölünmesinde, Kürt meselesine yaklaşımlarının önemli bir etken olduğudur.

Bayram'ın tezinin revize edilerek gözden geçirilmiş hali olan bu kitabın güvenlik kaygısı ve komünizm tehdidinin iç politika söyleminin baskın unsuru olduğu ve Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) ve Komünizmle Mücadele Dernekleri'nde (KMD) yetişen ve günümüz Türkiye'sinin siyasal hayatının etkili figürlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan Soğuk Savaş dönemi-

ne odaklanmasıyla çok ihmal edilmiş bir alan olan Türk uç sağı ve Kürt çalışmaları literatürüne önemli bir katkı yaptığını düşünüyoruz. Bayram Koca'nın tez yazım sürecini, biz tez izleme komitesi üyeleri olarak zevk ve heyecanla takip etmiştik. Bayram'ın titizlikle ve meşakkatle ortaya çıkardığı *"Kürtler Aslında..." Uç Sağın Kürtlere Bakışı* kitabını, günümüzde Kürt meselesine dair İslâmcı ve milliyetçilerin yaklaşımına ve AKP-MHP yakınlaşmasına dair sunduğu ipuçlarıyla sizin de aynı zevkle ve heyecanla okumanızı diliyoruz.

İLKER AYTÜRK
BERRİN KOYUNCU-LORASDAĞI
23 Nisan 2020, Ankara

GİRİŞ

Bu çalışmada 1945-1980 yılları arasında uç sağıın Kürt meselesine bakışının incelenmesi hedefleniyor. Uç sağ kavramıyla Türk sağı (milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslâmcılık) içerisinde merkez sağ-muhafazakârlık dışında kalan İslâmcılık ve milliyetçilik akımları kastediliyor. Kabaca uç sağıın merkez sağdan farkını, ona kıyasla antikomünizme, millî ve dinî değerlere ve Türkiye'nin bekasına daha fazla vurgu yapması ve daha “doktriner” olması şeklinde belirtebiliriz.

Bu çalışmanın amacı, Soğuk Savaş sürecinde “güvenlik”, “kimlik” ve “kalkınma” kavramları ekseninde uç sağıın Kürt meselesine dair söylemini incelemek ya da başka bir deyişle çok-partili hayata geçişten 12 Eylül 1980 askerî darbesine kadarki süreçte, İslâmcıların ve milliyetçilerin Kürt meselesini nasıl ele aldıklarını analiz etmektir. Dolayısıyla bu kitapta uç sağa göre Kürtlerin “aslında” ne olduğuna odaklanılıyor.

Mevcut literatürde Türkiye'deki Kürt meselesinin genellikle “devlet ve Kürtler”, “Sol Hareket ve Kürtler”, “Din/İslâm/Sağ ve Kürtler” ve “milliyetçilik ve etnisite” ekseninde ele alındığı söylenebilir. Ayrıca son yıllarda Kürtler müzik, edebiyat, toplumsal cinsiyet üzerinden de ele alınmaya başlamıştır. “Devlet ve Kürtler” arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar, geç Osmanlı

ve erken Cumhuriyet döneminde devletin modernleşme, merkezileşme ve Türkleştirme politikaları çerçevesinde Kürt meselesinin oluşmasına odaklanırlar (Beşikçi, 1970; Heper, 2008; Yeğen, 2013; Yeğen, 2012; van Bruinessen, 2013; Ünlü, 2018). “Devlet ve Kürtler” arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalar, ayrıca Kürt meselesi literatüründe ana akımı oluşturur. “Sol ve Kürtler” üzerine odaklanan çalışmalar ise daha çok Soğuk Savaş sürecinde Kürt Hareketi’nin sol içerisindeki serencamını ele almışlardır (Bozarslan, 2008; Yeğen, 2008; Jongerden ve Akkaya, 2011; Ahiş, 2012; Türkmen ve Özmen, 2014; Casier ve Jongerden, 2012). “Din/İslâm/Sağ ve Kürtler” arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalar ise daha çok 1980 sonrası süreçte Millî Görüş, Anavatan Partisi (ANAP) ve AKP’nin Kürt meselesine bakışını ele almışlardır (Sarigil, 2018; Çiçek, 2015; Kökce, 2011; Koyuncu, 2014; Aktoprak, 2014; Yayman, 2011). Ayrıca literatürde Hizbullah gibi Kürt İslâmcı grupları ele alan çalışmalar da mevcuttur (Kurt, 2015). Kürtleri milliyetçilik çerçevesinde ele alan çalışmalar ise Kürt ulusal hareketinin gelişimine ve Kürt solundan müstakilleşmesine odaklanmışlardır (Jwaideh, 2012; Bozarslan, 2009; Çiçek, 2015; Güneş, 2013; Ahmed ve Günter, 2007; Şur, 2016; Özoğlu, 2009; Oran, 2008; Sarigil ve Fazlıoğlu, 2014; Vali, 2011; Hassanpour, 2005; Kirişçi ve Winrow, 2011; Olson, 2001). Kürt müziğini, Kürt edebiyatını ve Kürt kadın hareketini ele alan çalışmalar da son yıllarda revaçtadır (Bayrak, 2002; İzady, 1996; Şentürk, 2016; Uzun, 2000; Scalbert-Yücel, 2018a; Yüksel, 2011; Çağlayan, 2017).

Genel olarak Kürt meselesi üzerine literatürü bu şekilde özetleyebiliriz. Bu çalışma, genel literatürün aksine doğrudan Kürt meselesine odaklanmak yerine Soğuk Savaş sürecinde uç sağın Kürt meselesine dair söylemini incelemeyi hedefliyor. Literatürde uç sağın 1945-1980 yılları arası Kürt meselesine bakışını kapsamlı ve sistematik bir şekilde ele alan çalışmaya rastlanılmamış ve bu çalışma, Türkiye’de 1945-1980 yılları arası İslâmcıların ve milliyetçilerin Kürt meselesine yaklaşımını ele alarak literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamıştır.

Bu çalışmada Weberyen anlamda ideal-tip oluşturma çerçe-

vesinde uç sağ kategorilere ayrıştırılmış ve böylece uç sağın Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesine dair söyleminin daha kolay bir şekilde anlaşılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede Türkiye’de milliyetçiler (i) Seküler Türkçü-Turancılar ve (ii) Ana akım Milliyetçiler olmak üzere, İslâmcılar da (iii) Ana akım İslâmcılar ve (iv) Radikal İslâmcılar olmak üzere uç sağ toplam dört kategoriye ayrılmıştır. Ancak bu dört kategori arasında geçişkenlikler ve gri bölgeler olup bu gri bölgelere dikkat edilmeye çalışılmıştır. Sözgelimi Seküler Türkçü-Turancılar’ın önemli şahsiyetleri Nihal Atsız ve Nejdî Sançar, zaman zaman Ana akım Milliyetçiler’in yayın organları olan *Millî Yol* ve *Millî Hareket*’te yazmışlardır. Benzer şekilde Radikal İslâmcılar’ın önemli ismi Selahaddin Eş Çakırgil de Ana akım İslâmcılar’ın yayın organı *Sebil*’de yazılar kaleme almıştır. Ayrıca ele alınan dört kategori de uç sağ şeklinde değerlendirilip Ana akım Milliyetçiler ve Ana akım İslâmcılar uç sağın merkezini, Radikal İslâmcılar ve Seküler Türkçü-Turancılar ise uç sağın ucunu temsil ediyorlar.

Soğuk Savaş sürecinde Türkiye’de uç sağın Kürt meselesine bakışını güvenlik, kimlik ve kalkınma olmak üzere üç tema üzerinden ele alan bu çalışmanın argümanı, uç sağın Kürt meselesini ülkenin bekasını tehdit eden sorun şeklinde ele aldığını, “Kürtçü”leri¹ komünistlerle ilişkilendirdiğini (“komünist Kürtçüler”) ve bu minvalde bu meselenin komünizmle mücadele metotlarıyla ele alındığını öne sürmesidir.

İncelenen veriler ışığında, uç sağın Soğuk Savaş sürecinde Kürt meselesini genel olarak “güvenlik”, “kimlik” ve “kalkınma” çerçevesinde tartıştığı söylenebilir. Cumhuriyet boyunca iktidarların Kürt meselesine yaklaşımı da bu üç eksen etrafında olmuştur: Örneğin, erken Cumhuriyet döneminde çıkan isyanlar, “güvenlik” politikaları çerçevesinde ele alınmış ve bastırılmış; çok-partili hayata geçişle birlikte özellikle merkez sağ

1 Uç sağ, Kürt Hareketi aktivistlerini, hatta kimi solcuları ve solcu grupları, genellikle “Kürtçü”, “komünist” ya da “komünist-Kürtçü” şeklinde ele almıştır. Dolayısıyla bu çalışmada kullanılan “Kürtçü”, “komünist” ve “komünist-Kürtçü” ifadeleri, uç sağın nitelemesi olup sürekli tırnak içinde gösterilmeyecektir.

iktidarları Kürt meselesini, “Doğu’nun geri kalmışlığı” şeklinde ele almış ve bölgeye yönelik “kalkınma” politikaları uygulamış; AKP dönemi uygulanan çözüm sürecinde (2013-2015) ise Kürt meselesi “kimlik” üzerinden ele alınmıştır. Uç sağın dört kategorisinin Soğuk Savaş sürecinde “güvenlik”, “kimlik” ve “kalkınma” eksenleri çerçevesinde Kürt meselesine dair söylemini şu şekilde özetleyebiliriz:

- i) Seküler Türkçü-Turancılar, Nihal Atsız’ın öncülüğünde 1930’larda görünür olmaya başlamış, 1970’lerin başına kadar varlığını sürdürmüş ve Ana akım Milliyetçiler’in Türk-İslâm Sentezi’ni benimsemesiyle Türkiye’deki milliyetçilik içerisinde kıyıda kalmışlardır. Seküler Türkçü-Turancılar, genel olarak Kürt meselesine güvenlik çerçevesinde yaklaşmış ve bu meselenin Ruslar,² Amerikalılar, İngilizler gibi dış tehditlerle ve Türkiye İşçi Partisi (TİP), Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO), siyasi ümmetçiler, komünistler gibi iç tehditlerle yaratıldığını ve kışkırtıldığını öne sürmüşlerdir. Seküler Türkçü-Turancılar, uç sağ içerisinde Kürt meselesine ilk dikkat çekenlerden olmuş, özellikle 1950’lerde yazdıklarıyla Kürtlerin bir an önce asimile edilmesi gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu süreçte Kürtlerin kimliğini tanımak yerine onları Türk kabul etmiş ve onların içindeki “Türklüğü” çıkarma çabasında olmuşlardır. Bu kesim, 1960 sonrası süreçte “Kürtçülük” hareketinin “palazlandığını” öne sürmüş ve Kürt kimliğini tanımış ancak Kürt meselesine çözüm olarak Kürtlerden “sessiz” olmalarını, Kürtçülük ile uğraşmamalarını ve bu topraklarda Türklerin hâkimiyetini kabul etmelerini istemiş, aksi halde onları soykırımla tehdit etmiştir. Seküler Türkçü-Turancılar, Kürt meselesini “kalkınma”yla ilişkili bir sorun olarak algılamamış-

2 Soğuk Savaş sürecinde Rusya yerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) bulunmakla birlikte uç sağ, Sovyetler’i çoğu zaman Ruslar ya da Rusya şeklinde anmıştır. Bu çerçevede bu çalışmada kullanılan Ruslar veya Rusya ile kastedilen SSCB veya Sovyetler’dir.

tır, zira onlara göre Doğu'nun geri kalmasının gerekçesi “aşşağı ırk” Kürtlerin “tembel” olmalarıdır.

ii) Ana akım Milliyetçiler, çok-partili hayata geçişle birlikte ortaya çıkmış, Soğuk Savaş sürecinde parti olarak Millet Partisi (MP)-Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)-MHP çizgisiyle varlık göstermiş ve Türkiye’de milliyetçilik ideolojisinde ana akımı temsil etmişlerdir. Ayrıca 1950’lerde Türk Milliyetçiler Derneği, 1960’lar ve 1970’lerde KMD ve Ülkü Ocakları bu kesimin önemli yapıları olmuştur. Ana akım Milliyetçiler, genel olarak Kürt meselesine güvenlik çerçevesinde yaklaşmış ve bu meselenin Ruslar, Amerikalılar, İngilizler gibi dış tehditlerle ve TİP, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), DDKO, siyasi ümmetçiler, komünistler gibi iç tehditlerle yaratıldığını ve kısıktıldığını öne sürmüşlerdir. Ana akım Milliyetçiler, Seküler Türkçü-Turancılar’la birlikte uç sağ içerisinde Kürt meselesini ilk tartışanlardandır. Bu kesim, 1940’ların sonundan itibaren Kürt meselesini ele almış ve ön uyarı bağlamında Kürtlere değinmiş ve onların asimile edilmesi gerektiği çerçevesinde devleti uyarmıştır. Ana akım Milliyetçiler, Kürtlerin özbeöz Türk olduklarını iddia etmiş ve onları Türk-İslâm Sentezi’nin bir parçası olarak ele almışlardır. Bu kesim, Kürtlerin kendilerini Kürt “sanmasında”, dış mihrakların etkili olduğunu düşünüyor ve onlara karşı Kürtlerin Türk olduğu tezini “bilimsel” bir şekilde kanıtlamaya çalışıyordu. Ana akım Milliyetçiler, Doğu’nun geri kalmışlığını kabul etmiş ve kalkındırılması için adımların atılmasını istemiş ve bu çerçevede Kürt meselesini, “kalkındırılması gereken geri kalmış bölge” şeklinde algılamışlardır.

iii) Ana akım İslâmcılar, 1940’larla birlikte belirgin olmaya başlamış, ilk olarak merkez sağ partilerde hizip olarak var olmuş, 1960’ların sonunda müstakil hale gelerek Millî Nizam Partisi (MNP)-Millî Selamet Partisi (MSP) adı altında partileşmişlerdir. Ayrıca MTTB, Mücadeleciler bu kesimin Soğuk Savaş sürecinde önemli yapıları ol-

muştur. Ana akım İslâmcılar, genel olarak Kürt meselesine güvenlik çerçevesinde yaklaşmış, bu meselenin Ruslar, Yahudiler, Ermeniler, İngilizler gibi dış tehditlerle ve TIP, CHP, DDKO, kavmiyetçiler, komünistler gibi iç tehditlerle yaratıldığını ve kışkırtıldığını öne sürmüşlerdir. Bu kesim, Kürt meselesiyle Kürt Hareketi'nin yükselişine paralel şekilde 1960 sonrası ilgilenmeye başlamıştır. Ana akım İslâmcılar, Kürt meselesinin oluşmasında Cumhuriyet döneminde uygulanan politikalarla İslâm'dan uzaklaşılmasının, Kürtlere zulmedilmesinin ve Doğu'nun geri bırakılmasının etkili olduğunu söylerler. Bu çerçevede erken Cumhuriyet dönemi CHP'sini Kürt meselesinin oluşmasına neden olmakla eleştirmişlerdir. Soğuk Savaş sürecinde Ana akım İslâmcılar, Kürtlerin varlığını zaman zaman kabul etmiş, zaman zaman ise inkâr etmiş ancak onları genellikle Türklükle ilişkilendirmiş ve Kürt meselesine çözüm olarak İslâm'ı önermişlerdir. Bu kesim, Kürtleri "İslâm-Türk milliyetçiliğinin unsuru" olarak kabul etmiştir. Ana akım İslâmcılar, Doğu'nun geri bırakıldığını söylemiş ve bir an önce kalkındırılması için Doğu'ya özel kalkınma planı uygulanması gerektiğini savunmuşlardır.

- iv) Radikal İslâmcılar, 1970'lerin ortalarında Ana akım İslâmcılar'dan ayrılarak oluşmuş ve beynelmilel bir İslâm devleti kurmayı amaçlamıştı. Ayrıca Akıncılar Derneği gençlerin ağırlıkta olduğu bu kesimin önemli yapısıydı. Radikal İslâmcılar, "beynelmilel İslâm" anlayışı çerçevesinde sadece Türkiye'deki Kürtlerle değil, Irak ve İran'daki Kürtlerle de ilgilenmişlerdir. Bu kesim, genel olarak Kürt meselesine güvenlik ekseninde yaklaşmış, dış mihrakların kavmiyetçilik fikriyle İran ve Irak'taki Kürtler de dahil olmak üzere, Kürt-Türk-Arap-Acem ayrımı çıkarmaya çalıştığını iddia etmiştir. Radikal İslâmcılar da Kürt meselesinin oluşmasında Cumhuriyet döneminde uygulanan politikalarla İslâm'dan uzaklaşılmasının, Kürtlere zulmedilmesinin ve Doğu'nun geri bırakılmasının etki-

li olduğunu söylerler. Bu kesim Kürtlerin varlığını kabul etmiş ve Kürt meselesine çözüm olarak İslâm'ı önermiştir. Radikal İslâmcılar, “kalkınma” meselesine çok vurgu yapmaz, zira kurulmasını istedikleri İslâm Devleti'nde Kürt-Türk-Acem-Arap, herkesin eşit olacağını ve böylece Kürt meselesinin de çözüleceğini düşünürler.

Çalışmanın konusu ve kapsamı: Soğuk Savaş

Bu çalışma 1945-1980 yılları arasında uç sağıın Kürt meselesine dair söylemine odaklanıyor. Başka bir deyişle bu çalışma, Soğuk Savaş sürecini kapsıyor ve uç sağ, Soğuk Savaş düşünce sistemi çerçevesinde Kürt meselesine dair politikalarını belirliyor.

İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme bakıldığında, dünya genelinde geçiş sürecinin yaşandığı gözlemlenir. İki kutuplu yeni bir dünya düzeni kurulmuş ve 1980'lerin sonlarına kadar devam edecek olan Soğuk Savaş dönemi başlamıştır. Bu iki kutuplu dünyada Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kapitalist kesimin, SSCB ise sosyalist dünyanın öncülüğünü yapacaktır. Soğuk Savaş, kavram olarak ABD ve SSCB arasında gelişen düşmanca ilişkileri ve ideolojik çatışmayı tanımlar ve ikili arasındaki bu çatışma kendisini askerî eylemlerden ziyade ekonomik baskı, propaganda ve silahlanma yarışıyla gösterir (Keskin, 2009, s. 536).

İki kutuplu yeni dünya düzeni, Türkiye'yi de kapsamına almış, yeni dünyaya uyum kapsamında 1945'ten itibaren CHP iktidarı hem ekonomik hem de siyasal liberalleşmeye gitmiştir. Bu süreçte SSCB'nin Yalta Konferansı'ndan bir süre sonra Türkiye'den toprak ile savaşta ve barışta Boğazlardan geçiş hakkı istemesinin Türkiye'yi ABD'nin başını çektiği cepheye yanaştırmada tetikleyici rol oynadığı söylenebilir (Koçak, 2010, s. 827). Türkiye gerek Sovyetler'in bu tehdidini gerekse “içerideki komünistlerin düzeni yıkmaya çalıştığını”, başka bir ifadeyle içeriden ve dışarıdan komünizm tehdidiyle kuşatıldığını iddia ederek Truman Doktrini (1947) çerçevesinde ABD'den askerî ve ekonomik yardım almıştır. Nitekim Truman Doktrini'ni

Soğuk Savaş'ın başladığını gösteren bir işaret fişegi olarak yorumlayabiliriz. Amerikan dış politikası da bu doktrinle birlikte antikomünizm temelli hale gelmiştir (Sander, 2007, s. 257). Bu doktrinin, Yunanistan ve Türkiye'deki "komünist" tehlikesini bertaraf edip onları "güvenli" ülkeler haline getirerek SSCB'yi çevreleme politikası kapsamında kuşatma özelliği olsa da esasında kendisini "hür dünya"da konumlandıran her ülke üzerinde ABD'nin hegemonyasını kurumsallaştırma amacını taşıdığı ileri sürülebilir. Türkiye Truman Doktrini ve sonrasında Marshall yardımları, nihayetinde ise NATO'ya üye olmasıyla "tutsak komünist" dünyaya karşı kendisini "hür demokrat" cephede konumlandırmıştır.³ Bu dönemde "hür dünya"nın ideolojisi şeklinde belirtebileceğimiz antikomünizmi de benimseye başlamıştır.

Soğuk Savaş dönemi boyunca "hür dünya"nın ideolojisinin "antikomünizm" olduğu ve ABD'nin teşvikiyle antikomünizmin sürekli gündemde tutulduğu söylenebilir. ABD öncülüğündeki Batı bloku antikomünizmi gazete, radyo, televizyon, film, makale, kitap, belgesel gibi araçlarla sürekli sıcak tutmuş ve komünizmi, Sovyetler'in dünyaya empoze etmek istediği "şeytan" şeklinde ele almıştır (Miliband ve Liebman, 1984, s. 9). ABD'nin buradaki amacının, bir yandan komünizme karşı bir koruma kalkanı oluşturmak, beri yandan da komünizm tehdidini canlı tutarak kendi etrafında bir müttefik ruhu, çevresini sadece kendisinin koruyabileceği (izlenimi yarattığı) bir dayanışma çemberi yaratmak olduğu söylenebilir. Literatüre *McCarthyism* olarak da geçen komünizmle mücadele, ABD'nin etkisi altında olan diğer ülkeler gibi Türkiye'de de yer bulmuştur. Türkiye, Truman Doktrini öncesi görece bağımsız bir dış politika izlerken doktrin sonrası ABD etkisinde bir dış politika

3 Türkiye, NATO'ya üyelik için 1949 yılında başvuru yapmış ancak bazı kaygılar öne sürülerek bu başvuru askıda bırakılmıştır. Türkiye'nin NATO'ya girmesinde kırılma noktası, Kore Savaşı'na asker göndermesidir. Amerika'dan Kore'ye asker gönderme konusunda ciddi bir talep olmamasına rağmen Türkiye'nin komünistlerle savaşmada istekli olması karşılıksız bırakılmamış ve Türkiye'nin NATO'ya üyelik başvurusu 1952'de kabul edilmiştir (Erken, 2017, s. 27-28).

izlemeye başlamıştır. Meclis'te 1 Eylül 1947'de hükümet adına konuşan Nihat Erim, “Bugün Türkiye'nin ve Türkiye ile beraber dünyanın maruz bulunduğu tehlike, açıkça bu kürsüden ifade edebilirim ki, Amerika Birleşik Devletleri'nin yardımı olmadan önlenemez... Bu vesika [Truman Doktrini], bundan sonra, Türk-Amerikan yakınlaşmasının ve münasebetlerinin inkişafının temel taşı telakki edilmelidir,” sözleri ile Truman Doktrini ve ABD yardımlarının önemine dikkat çeker (*TBMM Tutanak Dergisi*, cilt 6, 01.09.1947, s. 552-556). Basın ve siyasi partilerin ekseriyeti bu doktrini sıcak karşılamış, sözelimi *Cumhuriyet* gazetesi 13 Mart 1947 tarihinde “Truman'ın Tarihi Nutku” manşetiyle doktrinden sitayişle bahsetmiştir. Tüm bunlarla Türkiye Batı kutbunda yer almış, kendini Sovyetler ve onun sistemi komünizme karşı konumlandırmıştır. Soğuk Savaş sürecinde antikomünizm sistematik bir hareket haline gelmiş, Türkiye'de iktidar ve muhalefet kendi aralarındaki mücadeleye rağmen antikomünizm ortak paydasında birleşebilmişlerdir (Örnek, 2015, s. 64).

Soğuk Savaş'la birlikte Türkiye'nin dış düşmanı, başka bir ifadeyle “dış mihrakı” da değişmiştir. Öncesinde İngiltere başta olmak üzere “ülkemizi karıştırmak isteyen Batılı ya da emperyalist devletler” tezi işlenirken Soğuk Savaş'la birlikte yeni dış mihrak, Sovyetler ve komünizm olmuştur. Ruslar 1945 öncesinde de dönem dönem dış mihrak olarak kodlanmış olmakla birlikte Soğuk Savaş sürecinde Batılı devletlerle ittifak yapan Türkiye, zaman zaman Batılı devletleri hedef gösterse de esas olarak Rusları dış mihrak olarak belirlemiştir. Ayrıca sadece uç sağ değil, resmî devlet söyleminde de Ruslar, Türkiye'yi karıştırmak isteyen “dış mihraklar” olarak ilan edilmiştir. Soğuk Savaş sürecinde Ruslar ve komünizm temel düşman ilan edilmiş ve amaçlarının Türkiye'nin bekasını tehdit etmek olduğu öne sürülmüştür. Bu çerçevede Ruslar ve komünizmle mücadele “millî dava” olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla Soğuk Savaş sürecinde gerek muhalefet ve iktidardaki siyasi partilerde gerekse ordu, yargı gibi devletin bütün kurumlarında temel belirleyicinin antikomünizm olduğu söylenebilir. Uç sağ da bu süreç

te dünyaya antikomünizm penceresinden bakacak, Kürt meselesini genel olarak komünizmle ve Ruslarla ilişkilendirecektir.

Türkiye’de uç sağ ve Kürt meselesinin temel aktörleri Soğuk Savaş ikliminde ortaya çıkmış ve bu aktörlerin düşünce sistemlerini bu iklim belirlemiştir. Son yirmi yıldır Türkiye’yi yönetmekte olan Ana akım İslâmcılığın temsilcisi Milli Görüş ve Ana akım Milliyetçiliğin temsilcisi Ülkücü Hareket kadroları da bu dönemde yetişmişlerdir. Ayrıca PKK ve Türkiye’de Kürt Hareketi’nin siyasi partileri de Soğuk Savaş ikliminde şekillenmişlerdir. Dolayısıyla Türkiye’yi yöneten uç sağ kadroları ile Türkiye’nin temel problemlerinin başında gelen Kürt meselesinin aktörleri Soğuk Savaş sürecinde yetişmiştir. Bu çerçevede Soğuk Savaş sürecinde uç sağ ve Kürt meselesini incelemek, günümüzü de anlamlandırmada yardımcı olabilir.

Soğuk Savaş süreci, Kürt meselesinin görece şiddetten uzak bir şekilde ele alındığı bir dönemdir. Bu topraklarda Kürt meselesinin, oluşmasından itibaren genel olarak dört ana döneme ayrılabilceği iddia edilebilir: (i) Osmanlı’nın son dönemindeki Bedirhan Bey ve Şeyh Ubeydullah isyanları dönemi, (ii) erken Cumhuriyet dönemindeki Şeyh Said ve Ağrı isyanları ve Dersim Tedibi dönemi, (iii) 1945-1980 yılları arası siyasi mücadelenin ağırlıkta olduğu ve görece şiddetin olmadığı dönem ve (iv) son olarak 1980 sonrası PKK, diaspora ve legal siyasi partiler (günümüzde Halkların Demokratik Partisi [HDP]) dönemi.⁴ Şiddetin olduğu dönemlerde Kürt meselesinin çözümlüne yönelik fikirler öne sürölüp tartışmalar yürütölmekle birlikte şiddet her zaman tartışmayı gölgeleme potansiyeline sahip olur ki bu sebeple Kürt meselesi daha çok devlet –ve Türk sağı– nezdinde “güvenlik” politikaları çerçevesinde ele alınır, “isyanlar” bastırılmaya çalışılır. Ancak 1945-1980 yılları

4 Bu çalışmada Kürt meselesini dönemlere ayırırken Hamit Bozarslan’ın ortaya koyduğu çerçeveden esinlenilmiştir. Bozarslan, geç Osmanlı ve Meşrutiyet sürecini Kürt milliyetçiliğinin oluştuğu dönem olarak ele alır, erken Cumhuriyet’i isyanlar dönemi olarak tartışır, 1938-1959 arasını “sessizlik yılları” şeklinde değerlendirir, 1959-1975 yılları arasını Kürt milliyetçiliğinden Kürt Hareketi’ne geçiş ve sosyal muhalefet dönemi olarak yorumlar, 1975 sonrasını ise şiddete kayış şeklinde sınıflandırır (2009).

rı arasında şiddetin olmaması, Kürt meselesine dair fikirlerin ve tartışmaların ön planda olduğu ortamı sağlamış, “güvenlik” politikaları dışındaki öneriler daha net bir şekilde gündeme gelme potansiyeline sahip olmuştur. Kürt meselesi açısından 1945-1980 yılları arasının bu özelliği, bu çalışmada bu dönem aralığının seçilmesinde etkili olmuştur. Bu çalışma, Kürt meselesinde görece şiddetin olmadığı 1945-1980 yılları arasına odaklanıyor.

1945-1980 yılları arası uç sağın Kürt meselesine bakışını inceleyen bu çalışma, nitel (*qualitative*) bir araştırma olup konuyla ilgili birincil ve ikincil kaynaklara dayanarak hazırlanmıştır. Birincil kaynak olarak 1945-1980 yılları arası neşredilen milliyetçi ve İslâmcı dergi ve gazeteler incelenmiş,⁵ TBMM Genel Kurul Görüşme Tutanakları taranmış⁶ ve konuyu bilen uzman kişilerle mülakatlar yapılmıştır. Bunların yanı sıra 1945-1980 yılları arasında İslâmcı veya milliyetçi hareket içerisinde yer almış kişilerin anıları da çalışmanın şekillenmesinde etkili olmuştur.

Bu çalışma için toplam dokuz kişiyle yüz yüze yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler dergi, gazete ve TBMM tutanakları tarandıktan sonra gerçekleştirilmiş, böylece taramalardan elde edilen sonuçları kontrol etme ve eksik kalan yerleri doldurma imkânı elde edilmiştir. Görüşülecek kişiler belirlenirken 1945-1980 döneminde uç sağın önde gelen kişilerinin seçilmesine dikkat edilmiştir. Mülakatlar çerçevesinde Lütfü Şehsuvaroğlu, Sami Bal, İskender Öksüz, Sadi

5 Bu çalışma için 1945-1980 yılları arasında yayımlanan toplam 35 dergi ve gazete incelenmiş olup bunlar kaynakça kısmında belirtilmiştir. Gazete ve dergiler, radyo ve televizyona erişimin sınırlı olduğu 1945-1980 yılları arasında, başlıca tartışma platformları olmuşlardır.

6 TBMM tutanakları, dergi ve gazete incelemesinden sonra taranmış; dergi ve gazetelerden elde edilen veriler ışığında anahtar kelimeler belirlenmiştir. TBMM tutanak taramasında, “Kürt, Kürtçülük, bölücü, komünist, komünizm, komünist Kürtçü, Doğu, Güneydoğu, dış mihrak, Sovyetler, Barzani, kalkınma, Saad-i Nursi, MHP, MSP, MNP, Erbakan, Türkeş, TIP, Aybar, Doğu Mitingleri, halklara özgürlük, Kürdara azadi, komando, eşkiya, DDKO, TÖB-DER, TRT, Nihal Atsız, Ötüken, Millî Yol, İsmet Tümtürk” gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır.

Somuncuoğlu, Fahrettin Dağlı, İrfan Küçüköy, Ömer Vehbi Hatipoğlu, Atik Ağdağ ve Fethullah Erbaş ile görüşülmüştür. Bu çerçevede milliyetçi hareketle ilişkisi bağlamında 1970'li yıllarda Ülkü Ocakları başkanlığı yapan Sami Bal ve Lütfü Şehsuvaroğlu ile mülakat yapılmıştır. Şehsuvaroğlu'nun Kürt meselesini ele alan *Kürtler Nasıl Türk Olur: Kürt Sorununa Türk Tarih Felsefesi Açısından Bir Yaklaşım* (2008) adlı bir de kitabı vardır. MHP'nin yayın organları *Devlet ve Töre*'yi çıkartanlar arasında yer alan İskender Öksüz ile mülakat yapılmıştır. 1970'lerde MHP milletvekilliği ve bakanlık yapan Sadı Somuncuoğlu da görüşülenler arasındadır. Mücadeleciler çerçevesinde, hareketin kurucularından olan İrfan Küçüköy ile harekete 1970'lerde katılan Fahrettin Dağlı ile mülakat yapılmıştır. 1970'li yıllarda Mücadeleciler'in üyesi olan, sonradan Millî Görüş'e katılan ve 1990'lı yıllarda Millî Görüş'ün Kürt meselesi üzerine politikalarını belirleyen kişilerden olan Ömer Vehbi Hatipoğlu da görüşülenler arasındadır. Hatipoğlu, gençlik döneminde Millî Görüş'ün eylem adamı olmuş, 1990'lı yıllarda ise Diyarbakır milletvekilliği yapmıştır. Ayrıca Hatipoğlu, Kürt meselesini konu alan *Bir Başka Açıda Kürt Sorunu* (1992), *Kürt Sorununda Ezber Bozmak* (2008) ve *İslâmcıların Kürt Sorunu Algısı* (2015) adlı kitapların yazarıdır. Hatipoğlu'nun yanı sıra Millî Görüş'ten Fethullah Erbaş'la da mülakat yapılmıştır. Erbaş, 1970'lerde Millî Görüş'e katılmış, 1980'li yıllarda Refah Partisi'nden (RP) Van belediye başkanı seçilmiş, 1990'larda ise Van'dan milletvekili seçilmiştir. Mülakatlar çerçevesinde son olarak ise Millî Görüş'ün günümüzdeki temsilcisi Saadet Partisi'nin (SP) Genel Başkan Yardımcısı Atik Ağdağ ile görüşülmüştür. Ağdağ, SP'nin Kürt meselesine yönelik söylemini belirleyen kişilerdendir.

Çalışma, Giriş ve Sonuç bölümlerinin yanı sıra beş bölümden oluşuyor. Birinci Bölüm, bu çalışmanın kavramsal ve tarihsel/siyasal arka planını oluşturuyor. İlk olarak uç sağ kavramı incelenecek, uç sağın genel özellikleri ortaya konacak ve merkez sağ ile farkı belirginleştirilecektir. Sonrasında ise Kürt meselesinin bu topraklarda ortaya çıkışı, temel meseleleri ve So-

ğuk Savaş sürecindeki başlıca aktörleri ele alınacaktır. Bu çalışmanın İkinci, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Bölümleri'nde ise uç sağın kategorileri olan Seküler Türkçü-Turancılar, Ana akım Milliyetçiler, Ana akım İslâmcılar ve Radikal İslâmcılar'ın Soğuk Savaş sürecinde sırasıyla “güvenlik”, “kimlik” ve “kalkınma” eksenleri üzerinden Kürt meselesini nasıl ele aldıkları tartışılacaktır. Son olarak genel resmi ortaya koymak için 1980'den günümüze (2020) uç sağın Kürt meselesine dair politikaları ana hatlarıyla incelenecektir.